

Wandeling 1

Halte 6: De eerste Marokkaanse migranten

Tegen de jaren zestig zullen de migratiestromen wijzigen. Na de toestroom van Italiaanse, Spaanse en Griekse gastarbeiders begint België *nieuwe nationaliteiten* aan te trekken. Er is nog steeds (en door de florerende economie steeds meer) nood aan extra arbeidskrachten. En de 'arbeidersbronnen' in Italië, Spanje en Griekenland beginnen stilaan op te drogen omdat die landen zich ook sterk aan het ontwikkelen zijn en hun arbeiders dus zelf nodig hebben. België moet zich dus meer richten op nieuwe landen: Turkije en Marokko.

Ten tweede valt vanaf de jaren zestig ook steeds meer verschuiving op naar *andere sectoren*. De steenkoolnijverheid wordt stilaan afgebouwd (in 1965 vroeg dit nog maar 1/3^e van de buitenlandse arbeidskrachten). En metaalnijverheid, bouwnijverheid en personenzorg hebben steeds meer mensen nodig. Buitenlandse multinationals beginnen Vlaanderen in de jaren zestig bij het industrialisatieproces te betrekken omwille van de gunstige ligging, de voldoende verbindingswegen met de dichtbevolkte en geïndustrialiseerde zones van het Europese achterland en de aanwezigheid van grote havens. In Antwerpen wordt de haven meer en meer geïndustrialiseerd, wat een positieve invloed heeft op heel de Antwerpse economie.

Een derde nieuwigheid is dat België de buitenlanders ook om een *demografische reden* begint nodig te hebben. Vanaf de jaren zestig begint de samenleving te vergrijzen, en er komen meer oude werklozen bij. Daar tegenover staan te weinig werkende mensen om die groter wordende groep te onderhouden. Extra buitenlandse arbeiders zijn daarvoor de oplossing. Bovendien zijn de geboortecijfers steeds lager, dus zijn er ook steeds minder jongeren die binnenkort de fakkel zouden kunnen overnemen om de groter wordende groep inactieven te onderhouden én van genoeg producten te voorzien. Daarom wordt er, naast het aantrekken van buitenlanders, steeds meer ingezet op *gezinshereniging*. Als buitenlanders met hun (vaak rijke) kroost naar hier zouden komen, én zich hier permanent zouden vestigen, zou ons probleem opgelost zijn. Daartoe wordt gezinshereniging sterk gestimuleerd. De overheid wil daarvoor zelfs tussenkomen in de reisonkosten van overkomende gezinsleden. Zo worden in 1965 al 2.700 kinderen overgebracht, waarvan de grootste groep Marokkanen. Om te maken dat die buitenlandse gezinnen zich hier ook blijvend zouden vestigen, wordt er steeds meer geïnvesteerd in *'onthaal'*. Er worden verschillende onthaalinitiatieven opgezet, om de 'nieuwkomers' (liefst definitief) in de samenleving te integreren: met projecten rond tewerkstelling, beroepsvorming, huisvesting, juridische dienstverlening e.d.

De belangrijkste groep gastarbeiders die in die periode zal overkomen, zijn de Marokkanen. Er wonen **35.803** mensen met Marokkaanse origine in Antwerpen (**7,5 %** van de bevolking). Als we enkel naar nationaliteit gaan kijken, zien we echter dat 11.879 enkel de Marokkaanse nationaliteit hebben. De rest heeft, na verschillende generaties hier te zijn, de Belgische nationaliteit aangenomen. In heel België wonen **81.339** Marokkanen.

Uit de brochure

'Vivre et travailler en Belgique':

« Arbeiders, welkom in België !

U denkt eraan in België te komen werken? Misschien hebt U de 'grote beslissing' reeds genomen? Wij, Belgen, zijn verheugd dat U aan ons land uw arbeidskracht en uw intelligentie komt leveren. Wij wensen dat dit nieuwe leven kan bijdragen tot uw geluk. Om dit te bereiken stellen we U voor om langs deze brochure kennis te maken met de levensomstandigheden en het werk in België. (...)

Uitwijken naar een land dat onvermijdelijk met het uwe verschilt, brengt enkele aanpassingsproblemen met zich mee. Deze aanvangsmoeilijkheden zullen veel vlotter overwonnen worden indien U een normaal leven, een familiaal leven, leidt. België is een land waar de arbeid goed beloond wordt, waar veel comfort te vinden is, vooral voor hen die in gezinsverband leven. (...)

In elk geval willen wij U nogmaals verzekeren: de arbeiders uit streken van de Middellandse Zee zijn welkom onder ons in België. (...)"

Verder in de brochure werden de Belgen zelf omschreven als 'begiftigd met gezond verstand, moed, werkbereidheid, familiezin en een zucht naar onafhankelijkheid; ze zijn gastvrij, begiftigd met een drang naar hulpvaardigheid en verwelkomend voor buitenlanders.'

2

Ze kwamen de Marokkanen echt ronselen, vooral de Berbers uit het platteland. Want die konden goed werken, wisten ze. Eelt op je handen hebben was een goed punt. Ze werden eerst medisch getest, en mochten ook maximum 35 jaar zijn. Ze werden dan met bussen uit Marokko gehaald. Soms werd er dan nog een tussenstop gemaakt in Zuid-Frankrijk, waar ze eerst nog werden ingezet in de druivenpluk, wat nog eens extra inkomsten betekende voor België. Als ze hier dan aankwamen, moesten ze eerst minstens 10 jaar ondergronds in de mijnen werken, pas nadien mochten ze een andere job gaan doen. Later is dat veranderd: dan moest je minstens vijf jaar in dezelfde sector werken vooraleer je een lichtere job kon gaan doen.'

Mohammed Chakar, Federatie Marokkaanse Verenigingen

Marokkaanse migratiestromen

Marokkanen waren al in België aanwezig vóór 1960. Vooral in de vooroorlogse steenkoolindustrie en de metaalnijverheid werkten veel Marokkanen. In **1927** vormden ze 14% van het totaal aantal buitenlandse arbeiders in de mijnen. De crisis van de jaren dertig zou voor veel Marokkanen echter het einde betekenen. Door de toenemende werkloosheid werden buitenlandse arbeiders massaal ontslagen; veel Marokkanen keerden toen terug naar Marokko.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog zouden Marokkanen nog een reeks opvallende sporen achterlaten in de Belgische geschiedenis, die echter vaak vergeten worden. In mei 1940 zouden een grote groep Marokkanen, handelend onder Franse vlag, ingezet worden om de opmars van Hitler te stoppen. In het Waalse Gembloux zouden ze een verpletterende slag leveren. Slechts een vijftigtal van de 2300 Marokkaanse onderofficieren en schutters zou de 'strijd om het vrije Europa' overleven. Marokkanen zouden ook een belangrijke rol spelen bij de landingen in Zuid-Frankrijk en Normandië in 1944.

De grote migratiestroom Marokkanen zou echter pas op gang komen in de jaren zestig, toen Italiaanse, Spaanse en Griekse arbeiders om redenen hierboven vermeld steeds minder interesse vertoonden. België moest andere arbeiders **aantrekken**. Al in 1962 zet België wervingsbureaus aan in verschillende Noord-Afrikaanse steden zoals Cassablanca. Op **17 augustus 1964** sluit België uiteindelijk een akkoord met Marokko, waarna de migratie massaler zal losbarsten. (Ook met andere Noord-Afrikaanse landen worden akkoorden gesloten: Tunesië in 1969 en Algerije in 1970). Via de ondertussen berucht geworden brochure 'Vivre et travailler en Belgique' worden Marokkaanse gastarbeiders geronseld, voornamelijk met nadruk op de hoge lonen en comfortabele levenswijzen in België, én met de uitdrukkelijke vraag om (vanuit demografisch oogpunt) zeker ook het gezin mee te nemen (waarmee België aantrekkelijker werd dan andere Europese landen). Door deze akkoorden én de wervingspolitiek van België zou de Noord-Afrikaanse bevolking in België tussen 1961 en 1968 vertienvoudigen.

Naast het feit dat België er alles aan deed om Marokkaanse arbeiders aan te trekken, waren er natuurlijk ook redenen waarom Marokkanen **uit Marokko weg wilden**. In 1912 werd Marokko een kolonie onder Spaans-Franse invloed. Pas in 1956 zou Marokko onafhankelijk worden. Tijdens de kolonisatie werden de oude landbouw- en ambachtsstructuren vrij brutaal door elkaar gehaald door het snel introduceren van een markteconomie, waardoor een groot aantal landbouwers werd uitgesloten én ook geen plaats vond als arbeider op de arbeidsmarkt. Zeker in het Noorden van Marokko, het Rifgebied, deden de gevolgen van de kolonisatie zich zwaar voelen. Het gebied werd door de kolonisator niet alleen als moeilijk te onderwerpen, maar ook als nutteloos Marokko geklasseerd: het merendeel van de mensen was ongeschoold of laaggeschoold. Een groot deel van hen zal in de jaren zestig dan ook een toekomst gaan zoeken in Europa.

Marokkanen zijn zich gaan vestigen in **bepaalde sectoren en bepaalde regio's**. Marokkanen zouden komen op het moment dat de steenkoolindustrie werd afgebouwd, en vooral de metaalindustrie, de wegen- en huizenbouw een groei kende. 55% van de Marokkanen heeft zich daarom niet in Wallonië, maar in het geïndustrialiseerde Brussel gevestigd (vooral in gemeentes zoals Molenbeek, Schaerbeek, Brussel-hoofdstad en Anderlecht). In Vlaanderen hebben ze zich vooral in Antwerpen gevestigd. De Metallurgie-fabriek in Hoboken, het graven van de Antwerpse metro, de Antwerpse General Motors-fabriek, de afvalverwerking en de slachthuizen waren allemaal plekken waar veel Antwerpse Marokkanen terecht kwamen. De haven en de chemiesector bleken meer gesloten systemen waar Marokkanen niet zo eenvoudig binnen raakten.

De plekken waar de eerste Marokkaanse gastarbeiders een **woning** vinden, zijn inderdaad vooral rond de plekken waar ze werken. In Hoboken rond de Metallurgie (Hoboken-Kiel en de Abdijstraat van vandaag), en in Borgerhout. Vooral de laatste zou een steeds groter wordende concentratie Marokkanen krijgen. In 1970 waren 692 van de 951 vreemdelingen er Marokkaan, in oud-Borgerhout was 1 op 25 inwoners een Marokkaan. In 1981 was 12,5 % van de Borgerhoutse bevolking van vreemde origine. Het leverde de bijnaam 'Borgerokko' op, wat wel overdreven is (uiteindelijk maakten de Marokkanen slechts 15% van de bevolking uit) maar de tijd wel tekent. Reden van de concentratie in oud-Borgerhout lag vooral in de lage huurprijzen: met de deïndustrialisatie van de jaren zeventig trok de rijkere bevolking er weg en raakten de oude herenhuizen er in verval en goedkoper. Eens een paar Marokkanen zich er gevestigd hadden, kwamen nieuwe Marokkanen bij hen wonen, wat de concentratie deed uitdeinen. In Borgerhout werd ook de eerste Marokkaanse kruidenierswinkel geopend, na een voorzichtige aanzet door de Vlaamse winkel 'Melodia' op de Turnhoutsebaan, die naast plaatjes ook Marokkaanse muziek, theeservies en potjes was beginnen verkopen.

In de jaren zeventig gingen ook meer Marokkanen zich op Antwerpen-Noord en de Seefhoek vestigen, omdat de huizen daar ook goedkoper waren.

De meeste Marokkanen zouden, ook in de jaren tachtig, nog steeds hetzelfde *soort jobs* uitoefenen: de mannen werkten in hoofdzaak als handlangers in diverse sectoren van de bouw, in de mijnen en steengroeven en als trambestuurder of chauffeur in het algemeen. De vrouwen vinden hoofdzakelijk werk als dienstboden, in het hotelwezen en de horeca. Marokkanen vertonen een erg zwakke 'sociale mobiliteit': in tegenstelling tot de Italianen en de Spanjaarden slaagt de volgende generatie er zelden in het sociaal niveau van de ouders te overstijgen. Maar daarover later meer.

Naast de gastarbeiders van de jaren zestig, de gezinsherenigers van de jaren zeventig en de huwelijksmigranten nadien, is er ook altijd een grote stroom illegale Marokkaanse migranten geweest. Ook vandaag verblijven er heel wat *Marokkanen zonder papieren* in Antwerpen. Deze bestaan uit verschillende groepen. Er zijn de Marokkanen die illegaal de oversteek wagen (vaak in gammele bootjes en risicovolle tochten) om hier in het zwart werk te komen zoeken. Zeker eind augustus en begin september worden die vaak signaleerd: de zee is dan rustig en een oversteek gemakkelijker. Ze worden hier vaak opgevangen door familie of vrienden mét papieren, al dan niet omdat ze zich moreel verplicht voelen. Uitbuiting door die familieleden gebeurt echter ook. Een andere (groeïende) groep zijn alleenstaande Marokkaanse vrouwen, die hier kwamen in het kader van gezinshereniging, maar waarvan het huwelijk op de klippen liep, die zijn gescheiden en zo ook hun verblijfspapieren verloren. Ze kunnen vaak niet terug naar hun thuisland, maar hebben hier ook geen netwerk meer: na de scheiding worden ze vaak verstoten door de familie van de partner.

Marokkaanse cultuur en identiteit

Het samenleven met Marokkanen is, veel meer dan bij de Italianen, Grieken en Spanjaarden het geval leek, vaak conflictueus. Er heerst een negatief beeld over Marokkanen en de agressieve 'kutmarokkaantjes'. Marokkanen worden ook vaak afgeschilderd als extremistische moslims, en dus – zeker na de aanslagen van 11 september – steeds meer als verdacht.

De stereotypering gaat voorbij aan de grote diversiteit die ook binnen de Marokkaanse gemeenschap heerst. Ten eerste is de Marokkaanse identiteit – zeker bij de migrerende Marokkaan – steeds in evolutie, en beleeft een Marokkaan van de tweede of derde generatie zijn identiteit uiteraard op een heel andere manier dan voordien.

Ten tweede wordt die identiteit erg sterk gevormd door de maatschappij waar die Marokkaan in leeft: hoe 'de Belg' naar de Marokkaan kijkt én hem behandelt, bepaalt evenzeer zijn identiteit als zijn 'roots' dat doen.

Ten derde bestaat 'de' Marokkaanse identiteit of cultuur niet, en is het vaak een samengaan van verschillende factoren en invloeden:

- de Amazigh (Berberse) cultuur: cultuur van de autochtone bevolking in Marokko die ondanks de buitenlandse invloeden en ondanks de sterke arabisering en islamisering haar eigenheid en specificiteit heeft kunnen bewaren;
- de Arabische cultuur: oorspronkelijk een minderheidscultuur maar uitgegroeid tot de overheersende cultuur in Marokko;
- de Islam: de islamisering van Marokko is moeizaam verlopen maar is nu bijna volledig. Islam fungeert als bindmiddel bij uitstek op de Marokkaanse volkeren te verenigen: 98,3% van de Marokkanen zijn moslim. De islam fungeert als belangrijk referentiekader voor normen en waarden, en in het 'multiculturele debat' zullen moslims het erkennen van en respect voor hun godsdienst dan ook als erg belangrijk naar voren schuiven (cfr. bv. het 'hoofdzoekende debat');
- de westerse invloed: sinds 1912 staat Marokko onder invloed van Spanje en Frankrijk. De kolonisator heeft ook sterk zijn stempel gedrukt op de Marokkaanse cultuur (via media, onderwijs, economie,...)

Bronnen:

Attar R., (1993), De *geschiedenis van de Maghrebijnse immigratie in België*, in Geschiedenis van het eigen volk, Kritak, Leuven

School zonder racisme, *Handleiding bij de didactische fotomap om vooroordelen te doorbreken*

Ikoubaan M., (2002), Marokkanen in Antwerpen: van gastarbeiders tot burgers, in Landverhuizers, Pandora

Gesprek met Mohammed Chakar